

Цепкало Т.О. Міфологема місяця в поезіях Яра Славутича // Науковий журнал «Філологічні трактати». – Т.5, №1.– Суми : СумДУ, 2013. – С. 16-20.

УДК 821.161.2: 82-1

МІФОЛОГЕМА МІСЯЦЯ В ПОЕЗІЯХ ЯРА СЛАВУТИЧА

Цепкало Т.О., аспірант

Херсонський державний університет

(м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27. Індекс 73000. Тел.: 0552- 32-67-56)

У статті аналізується поезія українського письменника з діаспори Яра Славутича за допомогою міфопоетичного методу. Детально вивчається архетипний образ місяця та специфіка його розвитку у поетичній спадщині митця.

Відповідно до досягнень сучасної літературознавчої науки можна стверджувати, що кожен літературний твір містить у собі міф, що проявляє себе у більшій чи меншій мірі. Міфологізм художнього твору досліджується за допомогою міфоаналізу, що розширює діапазон розкриття авторського світобачення. Розуміння твору приходить через розуміння світоглядних позицій свого народу та загальноприйнятих культурних надбань.

Передача міфу автором відбувається на рівні підсвідомості, а адресат отримує його у вигляді сталих міфологічних конструкцій або новостворених авторських міфоструктур. Розуміння міфологічної дійсності твору відбувається за рахунок загальноприйнятих для певного народу уявлень, що формувались протягом кількох тисячоліть і мають дохристиянське походження, проте не втратили своєї функціональності та актуальності на сучасному етапі розвитку літератури й культури. Аналіз міфопоетики літературної творчості уможливорює глибоко осягнути творчий феномен автора.

Поетичний доробок Яра Славутича активно досліджується у сучасному літературознавстві (Л.Селіверстова, Н.Сологуб, С.Долинська, І.Накашидзе, Т.Полякова, Т.Щерба, О.Шумський та ін.). Проте міфотворчість поета з діаспори наразі є мало дослідженим явищем, реалізуючись в основному в поодиноких спробах інтерпретації окремих міфологем, символічних образів, міфологічних концептів. Так, Л.Скорина аналізувала поему-епопею «Моя доба» у міфологічному руслі, виділяючи біблійні образи, мотиви й афоризми, запозичені з античної міфології та літератури. Н.Андросова, вивчаючи образ втраченого дому в художній мові поетів діаспори, виділяла у поетичному доробку Яра Славутича концепт житла, репрезентований образами «хата», «дім». І лише І.Накашидзе, досліджуючи художнє осмислення постаті Івана Мазепи у поезіях митця, у своїх наукових розвідках частково розглядала астральну символіку та образ вогню в інтерпретації поета з діаспори. Проте ґрунтовного дослідження міфопоетики Яра Славутича у цілому та міфологеми місяця у його поезії зокрема в сучасній літературознавчій науці немає, що й визначає актуальність досліджуваної проблеми.

Метою статті є окреслення міфопоетичних аспектів творчості Яра Славутича, інтерпретація образу місяця у руслі міфологічного символу та визначення ролі цього образу для розвитку індивідуально-авторської міфотворчості.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки **завдань**: виявити міфологему місяця у поезіях Яра Славутича, проаналізувати її на рівні міфопоетики художнього твору, дослідити її значення для вираження авторської світоглядної позиції.

Місяць як провісник та вічний супутник ночі – це традиційний фольклорний образ багатьох народів, що оспівується у народних піснях як покровитель закоханих, а також використовується для протиставлення дня і ночі. Поезія Яра Славутича насичена фольклорними елементами, структурами, образами, тому й міфологема місяця у нього здебільшого пов'язана з традиційними міфологічними уявленнями українського народу. Так, у вірші «Гарманування» молодий місяць провіщає закінчення дня й початок ночі:

Аж поки в небі світлий молодик
Не провістить хвилини дня останні [5, с.28].

Місяць – нічне світило, володар ночі, тому він бачить усе, що відбувається вночі, стає охоронцем чужих таємниць, опікуном закоханих, свідком злочинів, смерті тощо. Подібний мотив зустрічається і в поезії Яра Славутича «Розрита Винниця», в якій місяць постає очевидцем загибелі українців:

Боже, скільки тисяч
Тут лягло від куль!
Знає в небі місяць,
Лічить зойк зозуль [5, с. 94].

Цей мотив підсилюється образом зозулі, що, за народними уявленнями, віщує людині кількість років її життя, а також постає «злою віщухою (наприклад, коли зозуля тричі прокує над хатою, помре господар і т.п.)» [4, с.123]. Також образ місяця тут указує на безпорадність людини перед смертю, оскільки, окрім нічного світила, ніхто не знає кількість загиблих людей.

Яр Славутич свідомо трансформує народнопоетичні елементи у міфологічну образність, насичуючи її власними новотворами. Так, пов'язуючи мотив смерті із лунарним образом, поет створює індивідуально-авторський фразеологізм «ловити місяць під водою» (що означає «втопитися»), завдяки чому надає поезії емоційності та смислового навантаження:

Ловивши місяць під водою,
Втонув підхмелений Лі Бо [5, 246].

Окрім того, Яр Славутич звертає увагу на основні якості місяця, який є супутником Землі та відбивачем сонячного світла. Окрім того, відзначаємо і додаткове значення цього астрального образу. За прадавніми уявленнями, місяць – це «величезний відбивач, тому він є втіленням якостей, що необхідні для інтуїції та почуттів. Подібна сприйнятливість є ще однією властивістю місячних божеств» [3, с.120]. У поезії «До місяця» із циклу «Замовляння» письменник озвучує прямі властивості цього астрального образу для підкреслення його поліфункціональності у світоглядному контексті:

Посланце Неба, що і в темі не згас!
Тебе предвічним словом заклинаю,
Щоб ти, Землі супутник повсякчас,

Сягнув найдальших закрутів безкраю,
Вночі не гнувсь ніколи, як пігмей,
І сяйвом Сонця чарував людей [5, с.217].

Автор тут удається до персоніфікації нічного світила, що традиційно притаманне міфології всіх народів світу. «Оживлення й одухотворення природи наші предки поєднували з думкою про те, що всі стихії – Сонце, Місяць, Вітер, Вогонь, Вода тощо – людиноподібні і мають божественну душу» [1, с. 320]. Уособлення сонця, місяця й зірок – чи не найважливіша риса космогонічних міфів. У цьому ж поетичному творі Яр Славутич використовує традиційне звертання до нічного світила як до живої істоти («Пресвітлий князю, Місяцю підповні» [4, с. 217]).

Персоніфікація лунарного образу належить до міфологічних універсалій, що зберігаються в архетипах та етногенетичній пам'яті. Наділення місяця людськими

рисами у поетичній творчості Яра Славутича зустрічається досить часто. Наприклад, у поезії «Вечір»:

Гнучи пружний перед зірками стан,
Виходить місяць, мов козак на стежку [5, с.26].

Зображення нічного світила у подібні парубка, а зірок – у подібні молодих дівчат є традиційним для весільних обрядів та народнопісенної творчості українського народу. Так, в українському весільному ритуалі місяць «вважається символом молодого, а вечорова Зоря – молоді. Любов Місяця до «зіроньки вечірньої» оспівується у народних піснях» [1, с.306]. Космічна ієрогамія єднання чоловічого і жіночого начал є ритуальним еквівалентом світотворення, що також указує на божественність їх походження.

Відомо, що в народі нічне світило ще називали козачим сонцем [6, с.49], що стосується тільки повного місяця, оскільки лише в цій фазі місяць має форму кола подібно до денного світила і підкреслює його функцію світити в темряві. До такого найменування вдається і Яр Славутич в однойменній поезії, де чітко вмотивовує означення місяця саме козачим сонцем як символу перемоги козацького війська над татарським:

Козацьке сонце! Освітляй дорогу
Тому, хто ворога змарнує вдар,
Оповістивши степову залогу.

Коли ж появиться орда татар,
Ховайся нагло між сувої хмар,
Допоки вийде відсіч на тривогу [5, с.67].

Відтак, нічне світило допомагає козакам у битві з татарами, проте сумні нотки цієї поезії вказують і на те, що місяць стає свідком не лише баталій, а й їх наслідків – загибелі воїнів. Такий мотив є характерним для творчості Яра Славутича і зустрічається в багатьох його поезіях. Зокрема, у поемі «Моя доба» єдиними свідками поховання померлих від голоду людей є місяць та зірки:

Коли мандрівник, спрагнений розлук,
Сюди загляне з некрутого схилу, –
Не визнає, хто тут. Місяць і зірки
Про поховання знатимуть віки [5, с.545].

Таким чином, лунарний образ тут постає як очевидець нічних подій, як хранитель таємниці та як символ вічності, що підкреслює плинність часу та нетривалість людського життя відносно космосу. Космічність, що притаманна місячному образіві у поезіях Яра Славутича, носить характер відчуження від людини. Так, у поетичному творі «Астральна чужина» автор протиставляє буття людини астральній вічності, радість життя сумній космічній порожнечі:

Від цього суму не врятує втеча.
І вже ніяка радісна буваль
Не скрасить ночі місячну вуаль,
Коли навкруг – астральна порожнеча [5, с.271].

У цій поезії автор узагалі не згадує про людину, проте її присутність та зв'язок із космосом відчувається у художніх деталях. Наприклад, у вище наведеному прикладі використовується індивідуально-авторська метафора «ночі місячна вуаль», що вказує на візуальне та емоційне сприйняття людиною місячного світла і поєднує людину із космосом.

Як відомо, місяць має 28-денний цикл і проходить чотири фази: «місяць, що прибуває, повний місяць, спадний місяць і новий або темний місяць» [3, с.121], що досить яскраво описані у поетичному доробку Яра Славутича. Кожна фаза супутника Землі асоціюється з конкретними силами, енергією, божествами та відображає певні ритми життя, вказуючи на циклічність усього сущого на землі.

Найглибше Яр Славутич описує повний місяць, звертаючи увагу на те, що в цей період він найгарніший, найяскравіший і найвпливовіший. Так, з давніх давен відомо, що «найбільшої сили місяць набуває в повнолулля» [3, с.121]. І в цей же час на небі найбільш зоряно. У любовній поезії «Я збудую тобі Таж Махал!..» ліричний герой закликає нічні світила вплинути на почуття коханої:

Я покличу всі зорі з небес,
Красен Місяць у світлій підпівні,
Щоб вони не вдавались до плес,
А на тебе світили, німовні [5, с.473].

Епітет «красен» в українській міфології та народній творчості вживається в означення краси й саява та означає «світлий, яскравий, блискучий, вогненний» [1, с.252]. Окрім того, повний місяць «перегукується із символізмом кола, що означає завершеність» [3, с.121]. Порівняння небесних світил із колом є традиційним для слов'янського світогляду та фольклору. Так, у Яра Славутича цей мотив зустрічається і в історичній поезії «Самійло Кішка»:

Шляхи, де місяць по крутім узвозу
Млиновим колом котиться з ярків [5, с.66].

Таке трактування міфологеми місяця пов'язане із символікою колеса, що вказує на циклічність та рух життя. «У найпростішому колесі чотири спиці, як символ чотирьох пір року (як у Колесі мудрості), а також чотирьох фаз місячного циклу (...)» [3, с.168]. Також тут присутня символіка дороги, котрою котиться місяць, що співвідноситься із «життєвим шляхом, шляхом душі у потойбічний світ (...)» [1, с.163] тощо. Таким чином, місячне коло поглиблює значення загрози та тривоги, що переслідують головного героя.

Контрастуючи із образом повного місяця, півмісяць молодика асоціюється із приливом енергії та зростанням творчих сил. У фольклорі цей образ вербалізується у вигляді серця та рогів. Метафорика Яра Славутича стосовно цього образу має міфологічний характер і також побудована за асоціативним принципом. Наприклад, у вірші «Жар-птиця»:

Та в час, як жевріють зірок отари
І висить місяць вигнутим мечем,
До скринь жар-птиця прилітає з хмари
І відмикає золотим ключем... [5, с.7].

Зображення міфологеми місяця у вигляді вигнутого меча базується на візуальній його подібності до цього предмета, а також вказує на небезпеку для чарівної птахи. А означення зірок отарами також пов'язане із образом місяця, оскільки в російській міфології небесне сузір'я Волосинь розуміється як образ небесного стада, «що пасеться Сонцем або місяцем» [2, с.128].

Асоціативний ряд образу півмісяця продовжується і в інших поетичних творах Яра Славутича. В поезії «Кавуни» вечірній місяць порівнюється із скибкою кавуна («І теплим соком у моїх руках/ Багріє скибка, як неповний місяць, / Що, стрівши вечір, зійде в лозниках» [5, с.25].), а в поезії «Тарасів монолог» молодик зображується із рогами (Бо й небу важко – без краси; / А місяцеві роги скуто» [5, с.17]), що також відповідає народному світобаченню. Зокрема, українській міфології притаманне порівняння нічного світила із рогатою худобою. «Круті роги тура – символ Місяця, як і біла сорочка (білий молодик)» [1, с.215].

Космічне безмежжя та саяво, що випромінює нічне світило, заворожують людину своєю неосяжністю, хвилюють її своєю красою, бентежать душу своєю всеохопністю, чарують невідомістю, ваблять магичністю, викликають захоплення своєю могутністю. Саме такими постають місяць та космічний простір у поезії Яра Славутича «Не з кости білої слонів...»:

Щоночі синява можуть
І монтерейський шедрий місяць
Потопи саява з неба ллють,

Мов кіновар – картинописець [5, с.146].

Індивідуально-авторське трактування міфологеми місяця в образі художника, що малює яскраві картини, підкреслює красу нічного неба та насиченість місячного світла. Автор через художні деталі передав яскравість кольорів астральних явищ: «щедрий місяць», «потопи сяйва», «кіновар». Порівняння нічного світила із кіноваром побудоване на принципі візуальної подібності, оскільки червоні цятки цього мінералу схожі на плями місяця та мають яскраво-червоне забарвлення. Кіноварний колір, котрим поет з діаспори наділяє місяць, має радісний, мажорний характер, що цілком відповідає настроєві всього вірша.

Отже, міфологема місяця в поезіях Яра Славутича відтворює міфологічну дійсність, праслов'янське світобачення, архаїчні світоглядні схеми та слугує засобом індивідуально-авторського міфотворення. Лунарний образ у поета з діаспори постає свідком нічних подій, охоронцем чужих таємниць, помічником у бою, символом краси, життя, вічності. В цьому образі переплітаються загрозливі та життєствердні мотиви, загальнолюдський досвід та авторське світобачення.

Подальше дослідження окремих міфологем у поезіях Яра Славутича та міфопоетики художньої творчості митця в цілому вважаємо перспективним, адже міфопоетичні образи, мотиви, схеми розкривають багатогранність авторського світобачення та міфологічне осмислення дійсності.

SUMMARY

THE MYTHOLOGEM OF THE MOON IN THE YAR SLAVUTYCH'S POETRY

Tsepkało T.

Kherson State University

Kherson, street 40 years of October, d. 27. Index 73000)

The article deals with the analysis the poetry of the Ukrainian writer from diaspora Yar Slavutych through the mythopoetic method. The archetype image of the moon and specificity of its development in artist's poetic heritage is studied in details; attention is paid to interpretation of this image according to traditional world-view continuum. The peculiarities of the individual author's conception in depicting of mythologem of the moon are also researched.

Key-words: mythopoetics, mythoanalysis, mythologem of the moon, archetype image.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Войтович В. Українська міфологія / В.М.Войтович. – Вид. 2-ге, стереотип. – К.: Либідь, 2005. – 664 с.
2. Мифология. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. Е.М. Мелетинский. – 4-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 736 с.
3. О'Коннелл М., Эйри Р. Знаки и символы. Иллюстрированная энциклопедия / Марк О'Коннелл, Раджи Эйри: [пер. И. Крупичевой]. – М.: Эксмо, 2009. – 256 с.
4. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології / С.П.Плачинда. – К.: Велес, 2007. – 240 с.
5. Славутич Я. Поезії та поеми: повне видання (1937-2004) / Яр Славутич. – Едмонтон: «Славута», 2004. – 656 с.
6. Слов'янський світ. Ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / Упорядник

МІФОЛОГЕМА МІСЯЦЯ В ПОЕЗІЯХ ЯРА СЛАВУТИЧА

Цепкало Т.О.

У статті аналізується поезія українського письменника з діаспори Яра Славутича за допомогою міфопоетичного методу. Детально вивчається архетипний образ місяця та специфіка його розвитку у поетичній спадщині митця, звертається увага на інтерпретацію цього образу відповідно до традиційного світоглядного континууму. Також розкриваються особливості індивідуально-авторської концепції у зображенні міфологеми місяця.

Ключові слова: міфологізм, міфопоетика, міфоаналіз, міфологема місяця, архетипний образ.

МИФОЛОГЕМА ЛУНЫ В ПОЭЗИЯХ ЯРА СЛАВУТИЧА

Цепкало Т.

В статье анализируется поэзия украинского писателя с диаспоры Яра Славутича с помощью мифопоэтического метода. Подробно изучается архетипный образ луны и его специфика развития в поэтическом наследии художника, обращается внимание на интерпретацию этого образа соответственно к традиционному мировоззренческому континууму. Также раскрываются особенности индивидуально-авторской концепции в изображении мифологеми луны.

Ключевые слова: мифологизм, мифопоэтика, мифоанализ, мифологема луны, архетипный образ.

THE MYTHOLOGEM OF THE MOON IN THE YAR SLAVUTYCH'S POETRY

Tsepkało T.

The article deals with the analysis the poetry of the Ukrainian writer from diaspora Yar Slavutych through the mythopoetic method. The archetype image of the moon and specificity of its development in artist's poetic heritage is studied in details; attention is paid to interpretation of this image according to traditional world-view continuum. The peculiarities of the individual author's conception in depicting of mythologem of the moon are also researched.

Key-words: mythopoetics, mythoanalysis, mythologem of the moon, archetype image.

Відомості про автора

Цепкало Тетяна Олександрівна,

аспірант кафедри українського літературознавства

факультет філології та журналістики

Херсонський державний університет

(м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27. Тел.: 0552-32-67-56)

Домашня адреса:

м. Херсон, вул. Ак. Гарле, б.14, корп.1, кв. 106.

73040

Тел.: 0979610686, 0664749660

Дом. тел.: 0552-33-03-61